

приемы эйдетики, позволяющие визуализировать образное пространство того или иного явления.

Ключевые слова: ассоциативно-образное мышление, образность слова, визуальный образ, эйдос, метод и приемы эйдетики, субъект-субъектное взаимодействие, образно-смысловая презентация.

Manokhina I.V.

THE USAGE OF EIDOTECNICAL METHODS AS A MEANS FOR THE DEVELOPMENT OF ASSOCIATIVE AND IMAGINATIVE THINKING AT WORLD LITERATURE LESSONS

The article deals with a scope of problems connected with comprehension and analysis of a fictional text with the help of subject-subject study which is based upon the methods of eidetics that allow visualizing the imaginative space of the definite phenomenon.

Key words: associative and imaginative thinking, the figurativeness of the word, a visual image, eidos, methods of eidetics, subject-subject intercourse, imaginative and meaningful presentation.

УДК 37.035.3:376.22

Образцова О.М.

**АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ
З ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
У НАВЧАННІ РУЧНОЇ ПРАЦІ**

У статті проаналізовано результати експерименту з формування творчих здібностей молодших школярів у навчанні ручної праці через реалізацію шаблевої структури розвитку креативності учнів.

Ключові слова: творчі здібності, молодші школярі, шаблева структура, мотиваційний, когнітивний, конативний критерії, креативний, усвідомлений, індиферентний рівні.

Кардинальні зміни способу і стилю життєдіяльності людей в інформаційному суспільстві, обумовлені пришвидшенням темпів науково-технічного прогресу, технічної оснащеності побуту й виробництва, призводять до певних суперечностей, зокрема між доступністю й різноманітністю будь-яких промислових товарів та необхідністю ручної праці для розвитку дитини. Останнє зумовлене тим, що саме в ручній праці відбувається ефективний розвиток дрібної моторики дитини, безпосередньо пов'язаної з найважливішими психічними процесами: уваги, пам'яті, уяви, мовлення, мислення, а отже, й креативності.

Сенситивним періодом для цього є дошкільний і молодший шкільний вік, оскільки спонтанна і репродуктивна творчість дитини поєднується зі швидко зростаючим інтелектом, абстрактним та логічним мисленням. У цьому віці істотно збільшується можливість самостійної постановки цілей, мотиваційних спонукань, пошуку способів дії і контролю результатів [5].

Проблема творчого розвитку особистості ніколи не втрачала своєї актуальності. Вона була предметом дослідження таких учених, педагогів, психологів, як: Б.Г.Ананьєв, В.І.Андрєєв, М.О.Бердяєв, В.А.Кан-Калік, О.М.Леонтьєв, Б.Ф.Ломов, С.Л.Рубінштейн, О.Я.Савченко та ін. Систему здібностей у структурі творчої особистості вивчали Л.С.Виготським, В.М.Дружиніним, В.В.Кліменко, В.О.Моляко та ін. Сутність творчості як специфічного виду діяльності розглянуто в роботах М.Воллаха, Дж.Гілфорда, В.В.Давидова, Л.М.Когана, О.В.Кочерги, О.М.Матюшкіна, Я.О.Пономарева та ін. Формування творчої особистості учнів на різних етапах їх навчання проаналізовано в роботах І.П.Волкова, В.Н.Козленко, О.Я.Савченко, С.О.Сисоєвої, Н.В.Слюсаренко, М.П.Лещенко, Л.О.Хомич та ін.

Сучасні дослідники Л.П.Баланенко, Д.Б.Богоявленська, О.В.Вознюк, В.В.Клименко, М.В.Коновальчук, Ч.Н.Сафиуллина, А.В.Хуторской та ін. присвячують свої розвідки як загальним питанням методології, суті й змісту творчих здібностей, шляхам розвитку креативності, так і конкретним питанням методики формування й розвитку творчої особистості [2].

Мета статті – проаналізувати результати експериментальної роботи з формування творчих здібностей молодших школярів під час навчання ручної праці.

Відомо, що навчання ручної праці відіграє важливу роль у формуванні творчих здібностей молодших школярів, позначається на їх громадянській активності, залишає слід у ставленні особистості до оточуючого світу, усуває гальмування творчого потенціалу підростаючих поколінь, формує поважне ставлення до Батьківщини.

У контексті нашого дослідження формування творчих здібностей молодших школярів у навчанні ручної праці відбувалося відповідно до шаблевої структури запропонованої нами методики і ґрунтувалося на єдності афективного, когнітивного й праксеологічного компонентів креативного розвитку особистості.

Зміст навчально-творчої діяльності на заняттях ручної праці, креативного рукоділля поєднував два складники: базовий компонент, який визначає структуру змісту предмета, висуває нові основні вимоги до знань, умінь та навичок; а також комплекс навчально-творчих завдань, спрямованих на виявлення й розвиток індивідуальних художньо-конструкторських творчих здібностей особистості. Особливість запропонованих шаблів діяльності полягає в тому, що вони носять відкритий, динамічний характер і зорієнтовані на творчу співпрацю вчителя й учня. Це означає, що кожний наступний шабел може змінюватися й варіюватися в ході взаємодії двох суб'єктів навчальної діяльності (педагога і школяра) через їх індивідуальну мотивацію, інтелектуальний творчий діалог.

Творчо-технологічна діяльність відбувалася через відтворення казкових персонажів, які сприяли відображенню думок і почуттів учнів, визначалася з урахуванням психологічних особливостей дітей та їх попереднього досвіду виконання подібної роботи [3].

При конструюванні та моделюванні учнями казкових персонажів реалізовувалися певні педагогічні аспекти формування творчих здібностей молодших школярів у трудовому навчанні, а саме: уміння виділяти головне не тільки в персонажі, а й у казці, оточуючому світі та сприймати залежність елементів зображення, конструкцій, пов'язаних між собою композиційною логікою; розвиток у школярів предметно і понятійно-образного мислення, різних видів пам'яті, уяви, фантазії, оригінальності та нестандартності мислення; уміння аналізувати та синтезувати у художньому образі реальні предмети й явища на основі співставлення, пошуків далеких та близьких аналогій; розвиток сенсорних органів почуттів, підвищення їх загальної чутливості на основі диференційованого аналізу об'єктів і явищ оточуючої дійсності; формування навичок композиції, вміння планувати та добирати матеріали й інструменти; формування спеціальних практичних умінь та навичок; уміння планувати свою діяльність під час виконання навчально-творчих завдань різного рівня складності.

Ефективності реалізації шаблевої структури формування творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання сприяли: відповідність змісту запропонованого обсягу знань загальним вимогам і завданням навчально-виховного процесу; соціальна активність дітей; розширення матеріально-технічного забезпечення шкіл для уроків із запропонованих видів творчо-технологічних дій.

Важливими складовими спеціально організованої навчальної діяльності, спрямованої на формування творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання, були: художнє проектування моделей казкових персонажів, розробка об'ємних конструкцій, моделювання й художнє оформлення виробів.

Розроблена автором статті методика формування творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання враховувала загальнодидактичні аспекти педагогічної діяльності, а саме: виділення із змісту навчання відокремлених елементів;

динамічність; повнота навчального матеріалу в шаблях; відносна самостійність елементів шабля; дієвість та оперативність знань і їх системність; гнучкість; різнобічність педагогічного консультування; цільове призначення та оптимальна передача інформаційного й методичного матеріалу; сполучення комплексних інтегруючих і часткових дидактичних цілей; реалізація зворотного зв'язку; усвідомлення перспективи.

При організації дослідної роботи щодо формування творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання враховані наступні положення:

- дослідно-експериментальна робота проводилася у звичайних умовах навчального процесу основної школи без порушення структури проведення занять і відповідно до змісту державних навчальних програм;
- до експериментальних та контрольних груп увійшли класи з найбільш схожими показниками, які майже не відрізнялися за кількісним і якісним складом;
- на початку проведення експериментальної роботи учні мали приблизно однаковий рівень сформованості творчих здібностей.

Метою формувального етапу педагогічного експерименту було підвищення рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів. Згідно з цим вирішувалися основні завдання, а саме: сформувати елементарні технічні, технологічні та конструкторські знання; поглибити трудові навички та практичні вміння учнів через виконання творчо-технологічних робіт; розширити політехнічний кругозір учнів; розвивати стійкі трудові та професійні інтереси; стимулювати розвиток творчих здібностей дітей.

Реалізацію змісту, форм і методів формування творчих здібностей молодших школярів у навчанні ручної праці було проведено з урахуванням складових означеного процесу, а саме: мотиваційної, креативно-технічної, оцінювальної, світоглядної. Умовами позитивної динаміки рівнів сформованості творчих здібностей учнів були: потреба учнів у конструкторській діяльності, спрямування емоційних переживань на усвідомлюваний результат, подальший розвиток особистих умінь і навичок та ін.

Перший шабель (перший клас) передбачав активну роботу вчителя й учнів, а саме: цілісна подача матеріалу, використання заздалегідь підготовлених повідомлень учнів з зазначеного питання, складання інструкційних карт під час засвоєння матеріалу. Другий шабель (другий клас) – засвоєння й використання прийомів художнього проектування моделей казкових персонажів (при проектуванні моделі), прийомів побудови креслень (при конструюванні виробу й технічному оформленні ляльки). У процесі художнього проектування виробу закріплювалися графічні вміння й навички, а в процесі виконання побудови креслення формувалися конструкторські вміння й навички. Одночасно вчитель проводив опитування учнів за спеціальними картками-завданнями, за допомогою яких перевірялися не тільки знання учнів, а й ступінь їхньої підготовленості до виконання творчо-технологічного завдання (при проектуванні моделі казкових персонажів) і технічного моделювання (при розробці конструкції моделі). Така організація роботи заощаджувала час для закріплення означених умінь на третьому шаблі (третьому класі), котрий передбачав виконання учнями творчо-технологічного завдання (у проектній діяльності) і технічного моделювання (у процесі конструкторської діяльності). Цей процес проходив майже без втручання вчителя. Четвертий шабель (четвертий клас) – це засвоєння відповідних знань, умінь і навичок при розробці ескізів-варіантів і технічного моделювання, що супроводжувалося заповненням технічної документації.

Запропонований програмою комплекс творчо-технологічних завдань та великий обсяг теоретичної інформації високого рівня складності розвивав учнів інтелектуально, породжував у них активність і ініціативність, удосконалював майстерність.

Для організації експериментальної роботи було розроблено необхідні методичні матеріали, анкети для учнів, учителів, таблиці для аналізу емпіричних даних формувального етапу експерименту, критерії і рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів на уроках трудового навчання.

На початковому етапі дослідно-експериментальної роботи виявлено рівні сформованості творчих здібностей молодших школярів експериментальних і контрольних груп.

Діагностична таблиця відображала аспекти вираження кожного із структурних компонентів, а саме: афективний як міра наявності та сформованості мотивів до виконання конструктивної діяльності; когнітивний – глибина й закріпленість відповідних знань; праксеологічний як здатність до генерації творчої ідеї та пошук нового оригінального рішення конструкції моделі; вміння спланувати та організувати діяльність; уміння виділити найбільш суттєві елементи діяльності; перенесення загально-трудова навичок в специфічні умови проектно-конструкторської діяльності; ступінь відповідності творчої розробки умовам навчального завдання [1].

В основу оцінювання кожного структурного компонента було покладено ступінь самостійності та прагнення до оригінальності кожного учня у виконанні навчальних творчо-технологічних завдань. Така градація означених елементів дала можливість оцінювати ефективність формування творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання на основі результатів практичної конструктивної діяльності учнів.

Результативність творчої діяльності учнів та динаміка її розвитку оцінювалися за результатами виконання учнями контрольних творчо-технологічних завдань, які були пов'язані з основними етапами проектно-конструкторської діяльності учнів: конструкторським проектуванням, проектно-конструкторською розробкою моделі тощо.

Результати контрольного діагностування мотиваційного компонента сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі трудового навчання засвідчили підвищення його рівня (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка показників рівнів мотиваційного критерію сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці

Рівні	На початку формування експерименту				Після завершення формування експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.	
	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
Креативний	31	15,2	31	15,1	36	17,6	93	45,4
Усвідомлений	103	51,3	105	51,2	106	53,8	83	40,1
Індиферентний	67	33,5	68	33,7	59	28,6	28	14,5
Сума	201	100	204	100	201	100	204	100

Під час перевірки когнітивного компонента сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці нас цікавила динаміка стану усвідомлення знань з предмета. Отримані результати засвідчили позитивні зміни: відсоток дітей, які важко запам'ятовують теоретичні відомості зменшився на 13,9%; на 12,1% збільшився відсоток учнів, знання яких досить повні, але глибоко не усвідомлені; на 3,7% збільшилась кількість школярів, які виявили різнобічні, повні, міцні, глибоко усвідомлені знання з предмета.

Загальні показники засвідчили креативний рівень когнітивного компонента у 15,3% учнів контрольної групи та 44,7% учнів експериментальної групи; усвідомлений був у 53,5% вихованців контрольної групи та 53,2% – в експериментальній; показниками індиферентного рівня стали відповідно 31,2% та 2,1% (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка показників рівнів когнітивного критерію сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці

Рівні	На початку формульованого експерименту				Після завершення формульованого експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.	
	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
Креативний	28	13,9	29	13,8	31	15,3	92	44,7
Усвідомлений	105	51,8	105	51,5	107	53,5	108	53,2
Індиферентний	69	34,3	70	34,7	63	31,2	4	2,1
Сума	201	100	204	100	201	100	204	100

Достовірність кількісних показників конативного (поведінкового) компонента сформованості творчих здібностей молодших школярів, як і в цілому результатів експериментального навчання, та оцінка кількісних змін у динаміці рівнів сформованості творчих здібностей учнів здійснювалися за допомогою статистичних методів, в основу яких було покладено статистичний критерій К.Пірсона – χ^2 [4].

Кількісне оцінювання результатів експериментального навчання показало їх статистичну значимість, що дало підстави здійснити об'єктивний аналіз змін у рівнях сформованості творчих здібностей школярів.

Узагальнені показники результатів виконання навчально-творчих завдань учнями експериментальних і контрольних класів та встановлені на їх основі рівні конативного критерію сформованості творчих здібностей учнів наведені в таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка показників рівнів конативного критерію сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці

Рівні	Експериментальні класи				Контрольні класи			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV
Індиферентний	22,9	17,5	9,9	4,9	35,4	32,5	27,5	22,8
Усвідомлений	67,5	68,7	71,6	69,2	59,5	61,3	63,5	65,8
Креативний	9,6	13,8	18,5	25,9	5,1	6,3	8,8	11,4

Результати формульованого етапу експерименту довели, що рівень сформованості творчих здібностей учнів, які входили до експериментальних класів, значно підвищився у порівнянні з рівнем сформованості творчих здібностей учнів із контрольних груп. Зокрема, було отримано наступні результати: в контрольних групах – індиферентний рівень – 28,6%; усвідомлений рівень – 51,8%; креативний рівень – 17,6%; в експериментальних групах – індиферентний рівень – 10,7%; усвідомлений рівень – 46,1%; креативний рівень – 43,2% (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці

Рівні	На початку формульованого експерименту				Після завершення формульованого експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.		Кількість уч.	
	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%	абсол.	%
Креативний	28	13,6	29	13,5	31	15,3	89	43,2

Усвідомлений	94	47,3	96	47,2	98	49,3	94	46,1
Індиферентний	79	39,1	89	39,3	72	35,4	21	10,7
Сума	201	100	204	100	201	100	204	100

Зміни показників в результаті проведення формувального етапу педагогічного експерименту більш наочно демонструють діаграми (рис. 1, 2).

Рис. 1. Динаміка сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці в контрольних групах

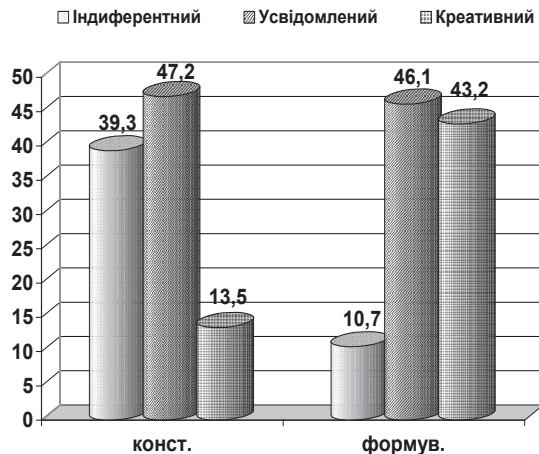

Рис. 2. Динаміка сформованості творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання ручної праці в експериментальних групах

Як бачимо, в експериментальних групах відбулося зменшення індиферентного рівня від 39,3% до 10,7%; усвідомленого рівня – від 47,2% до 46,1%; та збільшення креативного рівня – від 13,5% до 43,2%. У контрольних групах значних позитивних змін не відбулося. Отже, запропонована методика формування творчих здібностей молодших школярів у навчанні ручної праці є ефективною.

Порушена у статті проблема є надзвичайно важливою і актуальною та потребує подальшого наукового пошуку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Т.В. Майстерність педагогічного спілкування у професійно орієнтованих ситуаціях / Т.В.Андрущенко (уклад.). – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2007. – 127 с.
2. Бех І.Д. Концептуальні засади розвитку виховання в системі освіти України / І.Д.Бех // Пед. науки. Зб. наук. праць. – Херсон: ХДПУ, 2003. – Вип. 34. – С. 11-14.
3. Бондаренко Г.А. Про формування творчої особистості мол. школяра засобами слова / Г.А.Бондаренко // Поч. шк. – 1998. – № 9. – С. 22-24.
4. Грабарь М.И. Применение математической статистики в педагогических исследованиях. Непараметрические методы / М.И.Грабарь, К.А.Краснянская. – М. : Педагогика, 1977. – 136 с.
5. Рогов Е.И. Психология человека / Е.Н.Рогов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 320 с.

Образцова Е.Н.

АНАЛИЗ РЕЗУЛЬТАТОВ ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ ПО ФОРМИРОВАНИЮ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ В ОБУЧЕНИИ РУЧНОМУ ТРУДУ

В статье проанализированы результаты эксперимента по формированию творческих способностей младших школьников в обучении ручному труду путем реализации ступенчатой структуры развития креативности учеников.

Ключевые слова: творческие способности, младшие школьники, ступенчатая структура; мотивационный, когнитивный, коннотативный критерии; креативный, осознанный, индифферентный уровни.

Obraztsova E.N.

**ANALYSIS OF THE RESULTS OF EXPERIMENTAL WORK
ON THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF PRIMARY SCHOOL CHILDREN IN
THE TRAINING MANUAL LABOUR**

The article analyses the results of the experiment on the development of creative abilities of primary school children in the training manual work through the implementation of structure development creativity of pupils.

Key words: creativity, the primary school children, stepped structure; motivational, cognitive, connotative criteria; creative, conscious, indifferent levels.

УДК 371 212 72

Таточенко В.І.

**ДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ НЕВСТИГАННЯ УЧНІВ
У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ**

Статтю присвячено дидактичним детермінантам невстигання учнів у процесі навчання математики.

Ключові слова: невстигання, процес навчання математики, дидактичні детермінанти.

Особливості нинішнього етапу розвитку суспільства пов'язані з загостренням і ускладненням його економічних, соціальних, політичних і культурних процесів. Для ефективного і стабільного функціонування економіки, забезпечення економічної самостійності України, її власного місця в сучасному світі необхідні не тільки фундаментальні наукові та технічні знання, досконала техніка, високі технології, а й фахівці високого рівня, всебічно підготовлені, з високорозвиненим інтелектом почуття нового, вмінням діяти в будь-якій складній ситуації, здатністю адаптуватися до умов, які швидко змінюються. Підвищення інтелектуального потенціалу нації є однією з найактуальніших проблем освіти. Концепція національної школи України передбачає високі загальноосвітній та культурний рівень випускників, які мають одержати не лише різнобічні глибокі та міцні знання основ наук, але й уміння творчо їх застосовувати, постійно поповнювати.

Сьогодні все частіше звучить переконання в тому, що розв'язання більшості суспільних проблем лежить в площині досвідченості всього населення, в постійному підвищенні інтелектуального потенціалу нації. Суспільство не повинно ущемлювати права особистості не тільки на освіту, але й на її належну якість. Інакше це призведе до інтелектуальної та культурної деградації, які несумісні з розвитком суспільства. У зв'язку з цим на перший план виходять тенденції до реформування освіти: реорганізація її системи, висування нових цілей і завдань, вдосконалення змісту і методики навчання. Пошук і впровадження нової парадигми освіти не повинні звестися тільки до збільшення терміну навчання, розширення обсягу і змісту навчальних дисциплін, удосконалення їх структури. Зусилля слід зосередити на досягненні нових рівнів освіченості окремої особистості і суспільства в цілому, які б узгоджувалися з реальним життям і відповідали державним стандартам освіти.

Серед багатьох проблем, які стоять перед сучасною освітою, є одна, що хвилює всіх, хто так чи інакше пов'язаний зі школою, – вчителів, учнів та їх батьків. До того ж вона стає все більше і більше актуальною. Це проблема невстигання. Подолання і попередження невстигання – найважливіше завдання практичної і теоретичної психології і педагогіки,